

Gönderiliş Tarihi: 11/09/2018
Kabul Tarihi: 07/12/2018
ORCID 0000-0003-2740-4120

AİLE İÇİ ŞİDDETE MARUZ KALAN BİREYLER OLARAK YAŞLI EBEVEYNLER

Uğur KESKİN¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, yaşlı bireylerin maruz kaldıkları ihmal ve istismar gibi olumsuzlukları ele almaktır. Çalışmada, karikatürist Can Barslan'ın çizimlerinde işlemiş olduğu yaşlılara yönelik olumsuz davranış biçimleri ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında yürütülen incelemede, söz konusu olumsuz davranış biçimlerinin ihmal ve istismarın da ötesine geçerek aile içi şiddet boyutuna kadar taşınmakta olduğu belirlenmiştir. Barslan'ın "Hain Evlat Ökkeş" adlı çizgi bandı, isminden de anlaşıldığı üzere, öz evladı tarafından ihmal, istismar ve şiddete maruz bırakılan yaşlı ebeveyn çizgi karakterlerini ele almaktadır. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, uzun yıllar süresince devam eden Hain Evlat Ökkeş çizgi bandının yıllar içinde bir araya getirilerek kitaplaştırılan bütün çizimlerini kapsayan bir içerik incelemesi gerçekleştirilmiştir. Barslan, yaptığı çizimlerde yaşlı bireylerin yaşadıkları doğal güçlüklerin yanı sıra, yakın çevrelerinden, özellikle de aile içinden yöneltilen olumsuz davranışlara ne şekilde maruz kalmakta olduklarını gözler önüne sermektedir. "Her şakada bir gerçeklik payı vardır" deyimini, mizahi anlatımlar aracılığıyla da olsa birtakım yaşamsal gerçekliklerin (realitelerin) ortaya konulabileceğini işaret etmektedir. Dolayısıyla yaşlıların zaman zaman maruz kaldıkları olumsuz davranışları ve yaşadıkları gerçeklikleri gözler önüne sermesi, Barslan'ın kitaplarını incelemeye değer kılan ve bu çalışmanın yürütülmesine kaynaklık eden husus olarak ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Ebeveyne Yönelik Şiddet, Can Barslan, Mizah

Jel Kodu:A20-A29

ELDERLY PARENTS AS INDIVIDUALS EXPOSED TO DOMESTIC VIOLENCE

ABSTRACT

The purpose of this study is to address negativities such as neglect and abuse that older individuals are exposed to. In the study, negative behaviors towards elderly people, which were caricatureist Can Barslan's drawings, were put forward. In the study carried out within the scope of the study, it was determined that the negative forms of behavior were carried to the extent of domestic violence beyond the neglect and abuse. Barslan's line band "Hain Evlat Ökkeş", as its name implies, addresses elderly parent line characters that have been neglected, abused and subjected to violence by their own children. In this study, a qualitative research method has been adopted and a content review covering all the drawings of Hain Evlat Ökkeş line band, which has been going on for many years, has been put together and assembled over the years. In his drawings, Barslan reveals how elderly individuals are exposed to negative behaviors from their immediate surroundings, especially from within the family, as well as the natural difficulties they experience. The phrase "every joke has a share of reality" means, through humorous narratives, that some vital realities can be revealed. Therefore, it is important to observe the negative behaviors and the realities of the elderly from time to time, to review the books of Barslan and to be a source of the study's execution.

Keywords: Domestic Violence, Parental Violence, Can Barslan, Humor

Jel Codes: A20-A29

¹ Doç. Dr, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Aile içi şiddet konusu gündeme geldiğinde ilk olarak akla, çocuk ve kadına yöneltilen şiddet gelmektedir. Bu çalışmada, bu genel algıdan farklılaşan bir yön olarak, ailenin evladı konumundaki bireyler tarafından ebeveynlere yöneltilen aile içi şiddet konusu üzerinde durulmuştur. Daha özel bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu çalışmada ebeveyne yöneltilen şiddet konusu, karikatürist Can Barslan'ın eserleri kapsamında incelemeye konu edilmiştir. Barslan tarafından kaleme alınan ve *Limon* mizah dergisinin ilk sayılarından itibaren yayınlanmaya başlayan “Hain Evlat Ökkeş” adlı çizgi bandı, okuyucuların olumlu/olumsuz yoğun bir tepki ve ilgisiyle karşılandığı için derginin kapanması sonrasında *Leman* mizah dergisinde de aynı adlı çizgi bandı olarak yayınlanmaya devam etmiştir. Barslan, bu çizgi bandında, kendi yaşamını güçlülükle idame ettirebilen ve kendini koruyup kollamakta güçlük çeken yaşlı bireylerin, söz konusu güçlülüklerin yanı sıra yakın çevrelerinden, özellikle de aile içinden yöneltilen olumsuz davranışlara ne şekilde maruz kalmakta olduklarını gözler önüne sermektedir. Çizimlerdeki bu özgün nitelik ve içerik/kapsam ise Barslan'ın eserlerini incelemeye değer kılan bir unsur olması nedeniyle bu makalenin yazılmasına kaynaklık etmiştir.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

Platon'a göre, ele alınan herhangi bir konunun öncelikle ne olduğu, nasıl olduğu ve nelere yol açtığını belirtmek gerekmektedir (Platon, 2017: 33). Bu nedenle, çalışmanın bu alt başlığında öncelikle aile içi şiddet konusu kavramsal düzeyde ele alınmıştır (ebeveyne yöneltilen şiddet konusunda kaynağa ulaşmak oldukça sınırlı olduğu için bu özel alana yönelik anlatımlara ancak kısıtlı ölçülerde yer verilebilmiştir). Daha sonra ise çalışmanın kendine özgü inceleme alanını teşkil eden diğer anlatımlara yer verilmiştir.

1.1. Şiddet ve Aile İçi Şiddet

Tarihi, insanlık tarihi kadar eski olan şiddetin, insan düşüncesi ile beslendiğini ifade edebilmek mümkündür. Sürekli olarak değişimlerden beslenen düşünce yapıları gibi, şiddet de değişen içeriklerde ama her zaman için varlığını sürdürmüştür (Ayan, 2010: 9). Şiddet, bireyin bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine, yaralanmasına veya sakatlanmasına neden olan bireysel veya toplu hareketler olarak tanımlanmaktadır. Aile içi şiddet ise bu davranış ve eylemlerin aile içinde gerçekleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Mavili, 2014: 15).

Özellikle kadın-erkek statü farkına dayanan toplumsal değerler, yaş, cinsiyet ve iş üstünlüğüne dayalı tahakküm kurma gücünü de çoğunlukla erkeğe verdiği için aile içi şiddet, cinsiyetler arası farklılaşmalarda kaynağını bulan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Ayan, 2010: 96). Aile içi şiddet, eşit olmayan güç ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal bir sorun ve önemli bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilmektedir (Özvarış vd., 2008: 7). Eşine veya kızına şiddet uygulayan erkek birey, genellikle kendisinin kadından üstün olduğunu düşündüğünden, kadının yaşamını yönlendirme ve kadını disipline sokma hakkını kendinde görmekte ya da kadının kendine itaat ve hizmet etmesinin doğa hakkı olduğu inancından yola çıkmaktadır (İlkaracan vd., 1995: 27).

Kadının bir nesne olarak görülmesi yani nesneleştirilmesi, şiddeti uygulayan erkek tarafından kullanılan mekanizmalardan biri olarak belirginleşmektedir. Zira kadını, kişiliğinden soyutlamak şiddet uygulamayı kolaylaştırmaktadır (İlkaracan vd., 1995: 27). Bu durum, şiddete maruz kalan kadın-erkek yaşlı veya çocuk tüm bireyler için ortak bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Kadınların şiddete maruz kalma oranının yüksek olduğu bilinen bir gerçeklik olmasına karşın bu gerçeklik, kadın olmayan bireylere, şiddetten izole bir yaşamı garanti edememektedir.

Tehdit, baskı ve kontrol içeren fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zararlara yol açarak bireylerin acı çekmesine sebep olan her türlü davranış aile içi şiddet kapsamına girmektedir (Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı, ty: 6). Aile içi şiddet, evrensel bir sorun olma özelliği taşımaktadır. Aile içi şiddet ile Türkiye’de de karşılaşmakta olup, yapılan araştırmalar, her üç kadından birinin şiddete uğradığını göstermektedir. Konunun en olumsuz tarafı ise kadınların yüzde 39’u ve 15-19 yaşa arası nüfusun yüzde 63’ü, eşlere şiddet uygulamayı bazı durumlarda haklı bulabilmektedir (Armutçu, 2008: 7). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı”nın tanımlandığı 17. maddesi ile herkesin yaşam hakkını garanti altına almayı ve kimsenin “insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamayacağını” taahhüt etmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bu anayasal hakkın ihlali anlamına gelmektedir (Altınay ve Arat, 2008: 11).

Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nde kadına yönelik şiddet "kamusal alanda veya özel alanda meydana gelmesine bakılmaksızın; kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma" şeklinde tanımlanmaktadır (Kırbaş Canikoğlu, 2015: 359). Kadına yönelik şiddetle mücadele, Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler ve Birleşmiş Milletler kararlarıyla da devletin öncelikli sorumluluklarından biri olarak tanımlanmış bulunmaktadır (Altınay ve Arat, 2008: 11).

1.2. Aile İçi Şiddet Türleri

Aile içi şiddet türleri, literatürde çeşitli biçimlerde sınıflandırılmakla birlikte, ana başlıklar bakımından genel bir benzerlik bulunmakta, alt başlıklar bakımından ise çeşitlilik söz konusu olabilmektedir. Aşağıdaki tablo, farklı kaynaklarda tanımlanan şiddet türleri ile bu türlere ilişkin unsurları sıralamaktadır.

Tablo 1. Aile İçi Şiddet Türleri

Yazar	Fiziksel Şiddet	Psikolojik Şiddet	Ekonomik Şiddet	İhmal
1	İtekleme Tekmeleme Tokatlama Yumruklama Dayak atma İnfaza yönelik şiddet Silahla/bıçakla saldırma	Dayak ya da ölümle tehdit Terk etme tehdidi İntiharla tehdit Yasa dışı işlere zorlama Hizmetçi gibi davranma Küçümseme Özgüvenini yitirmesine yol açma Aşağılama Hakaret etme Küfretme Manevi eziyet	Çalışmasına izin vermeme Para vermeme/kısıtlama Parasını elinden alma	Önemli kararlarda fikrini sormama
2	Dövme Tokatlama Tekmeleme Yakma	Sindirme Sevgi göstermeme Mental/sözel istismar Aşağılama Sistemik olarak eleştirme Kıskançlık Reddetme	Parasını yönetme Parasal çıkar sağlama	Sosyal ihtiyaçlarını gidermeme İzole etme
3	Örseleme Görülebilir hasarlar verme, bereleme	Reddetme Korkutma Terk etme Değerlerini/benliğini zedeleme Sözel istismar		Sağlık bakımını geciktirme/reddetme Dengeli bir ev ortamı vermeme Riskli iskân Yetersiz sağlık koşullarına sahip iskân Terk etme, bırakma

4	Tokat atma Dövme Tekmeleme İtme Yumruklama Kol kırımama Odaya/eve kilitleme Silah, kesici-delici alet ya da kimyasal madde ile yaralama Tedavi olmasına engel olma	Kişinin özdeğerini zayıflatıcı muamele Hakaret Küfretme Tehdit Korkutma Aşağılama Alay etme Karar vermesini engelleme Başkalarıyla görüşmesine izin vermeme Eviden çıkmasına izin vermeme Her an nerede olduğunu kontrol etme İnançlarını, kökenini, işini, maaşını küçümseme	Çalışmaya ya da çalışmamaya zorlama Parasına veya banka hesaplarına el koyma Şahsi mallarını, ziynet eşyalarını alma Parasal konularda fikrini sormama	
5	Vurma Tokatlama Tekmeleme Kesici alet kullanma	Hakaret Aşağılama Küçümseme İsim takma Kıskanma Tehdit Kısıtlama	Parasız bırakma Çalıştırmama Zorla çalıştırma Parasına el koyma	Konuşmama Önemsememe

Kaynaklar: 1. İlkakaracın vd., 1995: 26-74; 2. Ayan, 2010: 96-98; 3. Topçu, 2009: 31-41; 4. Özvarış vd. 2008: 12-13; 5. Atila Demir vd. 2013: 43.

Literatürde, şiddetin türleri içerisinde yer alan beşinci bir boyut olarak cinsel şiddet boyutuna da yer verilmektedir. Cinsel şiddet unsuru, bu çalışmanın inceleme konusunun dışında kaldığı için Tablo 1’de yer verilmemiştir. Bu çalışmada, Barslan’ın eserleri kapsamında yürütülen incelemede, cinsel istismar gibi bir unsura yer verilmediği belirlendiği için bu konu, anlatım dışı tutulmuştur. Ökkeş çizgi karakteri söz konusu olunca yine de temkinli bir söylem benimsemek gerekmektedir çünkü Ökkeş karakteri, bazı çizimlerde yaşlı ebeveynlerini cinsel bir meta olarak görmekte, onları, zengin veya şöhretli kişiler ile evlendirmeye çalışarak dolaylı da olsa maddi bir menfaat elde etmeye çalışabilmektedir (Bkz. Barslan, 2000: 71).

1.3. Yaşlı Ebeveynlere Yönelik Şiddet

Yaşlılık dönemi, bünyesel fonksiyonlardaki gerilemelerden dolayı, diğer bireylere olan bağımlılığın arttığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılık, geleneksel geniş aile yapısının değişmesi sonucunda yaşlılarda statü kaybının ve özellikle üretkenliğin kaybedilmesine bağlı olarak ekonomik gücün azaldığı ve sosyal sorunların arttığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir (Akdemir vd., 2008: 68). Yaşlılık, kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan bir süreci ifade etmektedir (Kalınkara, 2011: 8-9). İnsanların doğumundan itibaren başlayarak yıllar içinde yaşlanması, kronolojik yaşlanma olarak ifade edilmektedir. Yaşa bağlı olarak vücudun canlılığını yitirmesi, temel fonksiyonları yerine getirme kapasitesinde gerilemeler yaşayarak sağlık, işgücü ve görünüşünde meydana gelen değişimler ise biyolojik yaşlanma olarak ifade edilmektedir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015: 1). Bu makalede, yaşlılığın, kronolojik veya biyolojik yönlerinden ziyade psiko-sosyal yönü üzerinde durulmaktadır.

Aile içi şiddet, büyük oranda kadın ve çocuklara, özörlölere, nadiren de yaşlılara yönelik olarak gerçekleşmektedir (Mavili, 2014: 15). İster kadına, ister çocuğa, isterse yaşlıya yönelik olsun aile içinde şiddet, istenmeyen bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Aile içi şiddetin ortadan kaldırılması ise toplum olarak ortak bir sorumluluğu gerektirmektedir çünkü birçok durumda şiddete maruz kalanlar, yasal haklarını ve bu alandaki kurumsal hizmetleri bilmiyor olabilmektedirler (Mavili, 2014: 25).

İnsanın, en yakın aile bireylerine karşı bile olumsuz davranışlar içine girebileceği hususu, yüzyıllar öncesinden itibaren var olagelen bir olgu olarak gündeme gelmektedir. Milattan önce beşinci yüzyılda yaşamış olan Aisopos'un (Ezop) anlatımları, bu konudaki olası olumsuz davranışlara yönelik birer uyarı niteliği taşımaktadır. Aisopos, kaleme aldığı masallarının sonunda bir ana fikir çıkarmaya özen göstermiştir. Aşağıdaki anlatımında çıkarmış olduğu ana fikir, aile içi ilişkilerin, bu çalışmada ele alınan yönleri ile önemli ölçüde örtüşmektedir.

Çiftçiyle Köpekler

Kış döneminde çiftliğinden dışarıya çıkamayan çiftçi aç kalınca birer birer koyunları yemeye başlamış. Kötü hava şartları gitgide yoğunlaşınca bu sefer keçilerini de yiyen çiftçi, sonunda tarlasını sürmeye yardımcı olan öküzlerini de yemek zorunda kalmış. Bu durumu gören köpekler, "En iyisi buradan kaçalım" demişler. "Sahibimiz işine yarayan öküzlerine bile kıydı, bize mi acıyacak?"

Masal, yakınlarına bile haksızlık edenlerden sakınmamız gerektiğini söylüyor (Aisopos, 2017: 39).

Çam Ağacıyla Takozlar

Kocaman bir çam ağacını kesmeye çalışan bir oduncu baltayla bir sonuca varamayınca ağacın gövdesine takozlar çakmış ve bu şekilde baltalamaya başlamış. O an çam ağacı ağlamaya başlamış ve "Balyaya kızmıyorum çünkü benimle hiçbir ilgisi yok ama kendi çocuğum olan takozların ihanetine dayanamıyorum" demiş.

Masal, akrabalar tarafından yapılan kötülüklerin yabancılar tarafından yapılanlardan daha fazla acı verdiğini vurgulamak istiyor (Aisopos, 2017: 49).

Yukarıdaki anlatımlar, bu çalışmada ele alınan temel konulara yüzyıllar öncesinden vurgu yapması bakımından derin anlamlar taşımaktadır. Özellikle ikinci anlatımda, insana en yakını olan evladı veya akrabaları tarafından yöneltilen olumsuzlukların çok daha yıpratıcı niteliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle ikinci anlatımda yer verilen "kendi çocuğum olan takozların ihanetine dayanamıyorum" ifadesinde geçen "ihanet" kelimesi ile "hain" kelimesinin Arapça'daki aynı kelime kökünden geldiği göz önünde bulundurulduğunda, özellikle yaşlı ebeveynlerin, kendi öz evlatları (Hain Evlat Ökkeş çizgi karakteri gibi olumsuz davranışlar içinde bulunan bireyler) tarafından olumsuz muamelelere tabi tutulabileceğini gösteren kadim bir örnek olarak dikkat çekmektedir.

1.4. Can Barslan Hakkında Genel Bilgiler

1959 yılında Ankara'da dünyaya gelen Barslan, ilk olarak *Gırgır* dergisinin kadrolu çizeri olmuştur. 1980'lerin sonlarında ise *Fırt* dergisindeki bazı çizgi dizilerin öykülerini yazmıştır. 1986'dan itibaren *Limon* dergisinin yayın kurulu ve yönetiminde yer almıştır. Hain Evlat Ökkeş karakterini ve çizgi bandını bu dergide yayınlamaya başlamıştır (Memiş ve Yarış, 2010: 154). Barslan, çizerlik yaşamında kaleme aldığı karikatürlerini 1990 yılından itibaren kitap hâline getirerek yayınlamaya başlamıştır. Barslan, Hain Evlat Ökkeş çizgi karakterinin ortaya çıkış hikâyesini şu şekilde aktarmaktadır (Barslan, 1995a; 5):

Hain Evlat Ökkeş, Limon dergisinin 6. sayısında yayınlanan karikatürle dünyaya geldi... Karikatür diyorum çünkü o zaman Ökkeş, bir bant tipi olarak düşünülmemiştir... Ama bu karikatüre gelen beğeniler ve anti-beğeniler onu sürekli yaşamaya zorladı... Şimdi biliyorum ki çoğu insan Ökkeş'le çizeri (yani ben) arasında yaşamsal bir paralellik kurmaya çalışacak (Çünkü hep, aslında bir Ökkeş olup olmadığım soruldu bana). Şunu söyleyebilirim ki 0-3 yaşlar arası dışında sevgili anneme önemli bir zorluk yaşatmadım. Kitaplarımdaki irkiltici öyküler, bir sanatçının yaşamı

değil, gözlemlerini yansıtmıştır... Çevresini biraz gözleyen herkes, mutlaka bir Ökkeş'e rastlayacaktır...

2. Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

1980'li yıllarda çizerlik hayatına başlayan Barslan, aktif çizerlik yaşamını, bu çalışmanın yürütüldüğü tarihlerde de devam ettirmektedir. Barslan, uzun yıllara yayılan çizerlik hayatında çok sayıda çizgi karakter ortaya çıkarmış ve birçok farklı yaşamsal konuyu ele almıştır. Bu çalışmada, Barslan'ın yapmış olduğu çizimler arasında “aile içi şiddet” konusunu işleyen ve Hain Evlat Ökkeş çizgi karakteriyle özdeşleşen çizimler kapsamında inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, aile içi şiddet kapsamında yürütülmesine karşın, aile içi şiddetin alt türü olarak “ebeveynlere yöneltilen şiddet” özelinde bir inceleme ortaya konulmuştur. Çalışmada, nitel analiz yöntemi benimsenmiş ve 1986 ile 2000 yılları arasında haftalık mizah dergilerinde yayınlanan Barslan'ın Hain Evlat Ökkeş çizgi dizisine yer verilen çizimler incelenmiştir. Arşiv niteliği taşıyan söz konusu çizimlerin, kitap hâline getirilerek toplu olarak okuyucunun dikkatine sunulduğu bütün materyal, bu makalenin inceleme kapsamına dâhil edilmiştir. Barslan'ın kaleme aldığı diğer çizgi dizileri, kitapları ve görsel materyal, bu çalışmanın inceleme kapsamı dışında tutulmuştur.

3. Analiz: Can Barslan'ın Hain Evlat Ökkeş Çizgi Bandındaki İhmal, İstismar ve Şiddet Unsurları

Hain Evlat Ökkeş çizgi bandı çoğunlukla üç karikatür karesinden oluşmaktadır. Ökkeş karakteri ile Ökkeş'in şiddet uyguladığı ebeveynlerini konu eden ilk kitap olan *Hain Evlat Ökkeş* adlı kitap toplam 114 adet karikatür bandından oluşmaktadır. İkinci kitabı olan *Özen Gösteren Anneler İçin* adlı kitabı toplam 90 adet, üçüncü kitabı olan Hain Evlat Ökkeş 3 adlı kitabı ise toplam 132 adet karikatür bandından oluşmaktadır. Bu sayılar göz önünde bulundurulduğunda Barslan'ın, Ökkeş ve ebeveynleri ile ilgili olarak toplam olarak 336 adet karikatür bandı ürettiği görülmektedir. Çizerin her bir kitabındaki karikatür bantlarının kaç adet karikatür karesinden meydana geldiği ise Tablo 2'de aktarılmıştır:

Tablo 2. Barslan'ın Kitaplarında Yer Alan Çizim Karelerinin Sayısal Bilgileri

Kitap Adı	Karikatür Bandı (Adet)	4 Karelik Bant Adedi	3 Karelik Bant Adedi	2 Karelik Bant Adedi	1 Karelik Bant Adedi	Karikatür Karesi Toplam Adedi
Hain Evlat Ökkeş	114	2	107	5	-	339
Özen Gösteren Anneler İçin	90	2	73	12	3	254
Hain Evlat Ökkeş 3	132	1	72	51	8	330

3.1. Barslan'ın Eserlerinde Yaşlı Bireylere Yöneltilen Olumsuz Davranış Biçimleri

Hain Evlat Ökkeş çizgi bandını kaleme aldığı süreçte, çizgi bandın adından da anlaşılmakta olduğu üzere Barslan, sürekli olarak olumsuz davranış biçimlerinin çeşitli yönlerinin tekrar tekrar tezahür ettirildiği bir “tek yönlü vurgulama” içeren bir anlatım biçimini benimsemiştir. Aslında gündelik yaşamda yaşlılık, zaman zaman olumlu, zaman zaman ise olumsuz yönleriyle ortaya çıkabilmektedir. Oysa Ökkeş karakteri, yaşlı bireyler olan annesi ve anneannesine karşı sürekli olarak olumsuz bir davranışın içinde bulunmaktadır. Ökkeş çizgi karakterinin, bakmakla yükümlü olduğu yaşlı annesi ve anneannesine yönelik olumsuzluk içeren davranışlarının ön plana çıktığı çizimler ve bu çizimlerin kitap sayfa numaraları Tablo 3'te aktarılmıştır. Ökkeş karakterinin, ebeveynlerine karşı olumlu veya nötr davranışlar sergilediği istisnai çizimler bulunmadığı için, Tablo 3, bir anlamda Barslan'ın kitaplarının ayrıntılı bir analizi olma özelliği taşımaktadır.

Tablo 3. Barslan'ın Kitaplarında, Yaşlılara Yönelik Olumsuz Anlatımlar ve Bu Anlatımların Dağılımları

s/n	Ebeveynlerin Maruz Kaldıkları Olumsuz Davranışlar	Kitaptaki Sayfa Numarası ²
1	Darp edilme, fiziksel şiddet görme, kasten yaralamaya maruz kalma	Barslan, 1995a: 5; 7; 9; 15; 27; 28; 41; 45; 49; 50; 51; 67; 77; 80; 81; 91; 92; 93; 94; 96; 103; 104; 109; 110; 111; 112; 116, Barslan, 1995b: 10; 13; 15; 16; 17; 21; 26; 27; 28; 30; 33; 43; 44; 61; 65; 75; 78; 88; 91, Barslan, 2000: 5; 11; 12; 13; 19; 20; 21; 22; 26; 34; 36; 37; 40; 41; 44; 45; 52; 55; 56; 60; 66; 67; 76; 83; 84; 86; 89; 91; 99; 107; 111; 112; 115; 121; 127; 129; 133; 135; 136
2	İnsan onur ve haysiyetini zedeleyen işler yapmaya veya bu yönde davranışlar sergilemeye zorlanma	Barslan, 1995a: 8; 9; 11; 13; 14; 17; 22; 25; 26; 30; 31; 33; 34; 38; 40; 44; 52; 53; 56; 57; 61; 63; 64; 65; 69; 72; 73; 74; 85; 86; 90; 99, Barslan, 1995b: 16; 20; 21; 27; 29; 45; 48; 49; 51; 54; 55; 58; 59; 61; 64; 68; 72; 73; 74; 77; 78; 84, Barslan, 2000: 5; 18; 24; 25; 30; 31; 38; 43; 46; 47; 51; 57; 59; 60; 69; 71; 74; 80; 81; 90; 98; 111; 113; 122; 123; 124; 125; 128
3	Sağlığının/yaşamının bilerek tehlikeye atılması	Barslan, 1995a: 10; 16; 21; 39; 45; 54; 57; 58; 59; 61; 73; 76; 79; 82; 84; 89; 92; 102; 105; 113; 114, Barslan, 1995b: 11; 12; 18; 19; 24; 25; 31; 36; 37; 43; 46; 58; 59; 64; 70; 80; 81; 84; 90; 92; 93, Barslan, 2000: 8; 9; 10; 15; 24; 25; 28; 29; 30; 43; 46; 47; 50; 62; 66; 72; 73; 98; 106; 110; 132
4	Zor kullanma veya şiddet yoluyla parasına/malına el konulması	Barslan, 1995a: 7; 10; 19; 24; 28; 29; 32; 35; 43; 55; 62; 92; 95; 97; 110, Barslan, 1995b: 5; 9; 14; 23; 30; 34; 35; 38; 39; 41; 42; 47; 50; 53; 62; 66; 69; 74; 79; 83; 87; 88; 90; 91; 92; 94, Barslan, 2000: 7; 23; 31; 32; 44; 53; 62; 63; 64; 66; 78; 79; 93; 94; 102; 109; 113; 117; 120; 130; 131
5	Suç işlemeye azmettirilme veya işlenen suça zorla yardım ve yataklık ettirilme	Barslan, 1995a: 12; 18; 23; 36; 37; 46; 63; 64; 75; 94; 101; 103; 104, 107; 108; 115; 119, Barslan, 1995b: 7; 19; 32; 57; 60; 63; 82; 85, Barslan, 2000: 33; 54; 57; 88; 126

Tablo 3'ün birinci satırında, *Darp edilme, fiziksel şiddet görme, kasten yaralamaya maruz kalma* konusunun işlendiği sayfa numaraları verilmiştir. Bazı karikatür karelerinde yaşlı ebeveynler, doğrudan doğruya darp edilme ile karşılaşmamakta fakat işkence ve eziyete maruz bırakılmaktadır (Barslan, 1995a: 21; 47, Barslan, 2000: 14; 16; 17; 35; 42; 48). Tablo 3'ün satırları, yaşlılara yöneltilen olumsuz davranışların oluş sıklığına göre 1'den 5'e doğru sıralanmıştır. Dolayısıyla Tablo 3'ün birinci satırı, yaşlı ebeveynlerin; evladı tarafından darp edilme, fiziksel şiddete uğrama, kasten

² Üçüncü baskısı 1995 yılında yapılan *Hain Evlat Ökkeş* adlı kitapta sayfa numaraları yer almamaktadır. Bu çalışmada belirtilen sayfa numaraları, kitabın kapak sayfasından sonraki ilk sayfadan başlanılarak verilmiştir.

yaralamaya maruz kalmalarını, bazı durumlarda ise ağır yaralanmalarla sonuçlanan darp edilmeye maruz kaldıkları çizimlerin sayfa numaralarını göstermektedir.

Tablo 3'ün ikinci satırında ise *İnsan onur ve haysiyetini zedeleyen işler yapmaya veya bu yönde davranışlar sergilemeye zorlanma* konusunun işlendiği sayfa numaraları yer almaktadır. Barslan'ın kitapları incelendiğinde, bu davranışlara; korkutma, cebir hileye başvurma veya tehdit yoluyla insan onuru ve haysiyetini zedeleyen işler (angarya) yaptırılma, istemediği yaşam biçimine zorlanma gibi davranışların da eşlik etmekte olduğu görülebilmektedir. Ökkeş karakterinin; kutsal, manevi veya kişisel değerleri istismar ederek, bakmakla yükümlü olduğu yaşlı ebeveynlerini kendisine karşı tek yanlı bir bağımlılık ilişkisine zorlamakta olduğu görülmektedir.

Tablo 3'ün üçüncü satırına bakıldığında, *Sağlığının/yaşamının bilerek tehlikeye atılması* konusuna yer verilen çizimlerin sayfa numaraları görülmektedir. Bu çizimlerde, yaşlıların sağlık sorunları karşısında, evlatlarının kayıtsız tavırlar takınması veya sağlıklarının/yaşamlarının bilerek tehlikeye sokulması hususu ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3'ün dördüncü satırı, *Zor kullanma veya şiddet yoluyla parasına/malına el konulması* konularını işleyen karikatürlerin sayfa numaralarını sıralamaktadır. Bu çizimlerde, yaşlı bireyin rızası olmadığı hâlde; zor kullanma, şiddet, hile, dolandırıcılık, şantaj, ahlaki değer canlandırma (sahte bir hamaset aracılığıyla aldatılma) veya duygu sömürsü yapılarak parasına/malına el konulması gibi durumların çizimlere konu edildiği görülmektedir.

Tablo 3'ün beşinci ve son satırında *Suç işlemeye azmettirilme veya işlenen suça zorla yardım ve yataklık ettirilme* konusunun işlendiği sayfa numaraları verilmiştir. Bu konu kapsamında, suça alet etme, suça ortak etme, suça azmettirme, suç tanımına girmeyen kabahatli davranışlara ortak etme gibi konuları ele alan çizimlerin yer aldığı görülmektedir.

Bakmakla yükümlü olduğu annesi ve anneannesini, her yönüyle kendisine bağımlı kılan Ökkeş karakteri, ebeveynlerinin iyi niyetini sürekli istismar etmekte ve onları, kişisel çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Ebeveynler ise yine sürekli olarak Polyanna mekanizmasıyla kendilerini avutmakta ve Ökkeş'in iyi davranışlara meyledeceği beklentisi içinde bulunmaktadır. Ökkeş'in istediği yönde davranış sergilemedikleri takdirde, akla gelmedik zorba yöntemlerle bunun acısını fazlasıyla kendilerinden çıkaracağını bilen ebeveynler, çizgi dizi boyunca uslanmaz birer iyimser olmayı sürdürmektedirler. Bu yapay iyimserlik, *Hain Evlat Ökkeş* çizgi bandının yılarca devam edebilmesini sağlayan bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Aile içi şiddet unsuruna, yazılı, görsel ve sosyal medyada sıklıkla karşılaşılmaktadır. Yazılı basının doğal uzantısı olan mizah dergilerinde de bu unsur sıkça yer almaktadır. Buna karşılık Barslan, ebeveyne yöneltilen aile içi şiddet konusunu sınırlı sayıda karikatür çizimleriyle değil, farklı dergilerde yer alsa bile, aynı adlı (*Hain Evlat Ökkeş*) çizgi bandı altında yıllarca işlemeye devam ettirerek bu alanda zengin bir içeriğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Barslan'ın, Ökkeş karakteri çizimlerinin bu özelliği ise onu, Türk mizah literatüründe kendine özgü bir nitelik kazandırmakta ve incelemeye değer kılmaktadır.

3.2. Yaşlı Bireylere Yöneltilen Olumsuz Davranış Biçimlerine İlişkin Çizim ve Anlatım Örnekleri

Barslan'ın kitaplarında yer vermiş olduğu onlarca karikatürü betimleyerek bu makaleye aktarmak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle çizerin, okuyucu üzerinde farkındalık oluşturmak amacıyla sıklıkla başvurduğu bazı çizimler, örneklem olarak aşağıda betimlenmiştir.

Resim 1'deki çizimde Ökkeş karakteri, arkadaşıyla birlikte eve gelerek annesi ve anneannesini futbol maçı izlemeye davet etmektedir. Bu davet karşısında çok sevinen annesi, hiç maça gitmediği, ilk defa gideceği için çizimdeki yüz ifadesine de yansıdığı üzere, meraklı ve heyecanlı bir beklenti içine girmektedir. Ökkeş karakterinin asıl niyeti ise bir sonraki karede ortaya çıkmaktadır. Sonraki çizim karesinde Ökkeş, annesi ve anneannesini, Tablo 3'te "İnsan onur ve haysiyetini zedeleyen işler yapmaya veya bu yönde davranışlar sergilemeye zorlanma" şeklinde ifade edilen olumsuz bir davranışa zorlamakta, onların sırtına basmak suretiyle futbol müsabakasını izlemeye koyulmaktadır (Barslan, 1995a: 85).

Resim 1: Tablo 3'ün İkinci Satırına Örnek Teşkil Eden Bir Karikatür Çizimi (Barslan, 1995a: 85)

Resim 2'deki çizimin ilk karesinde Ökkeş karakteri, annesini plaja götürmekte ve onu denize girmeye teşvik etmektedir. İkinci karede Ökkeş'in annesinin ayağına denizkestanesi batmaktadır. Son kare olan üçüncü karede ise Ökkeş'in gerçek niyeti ortaya çıkmaktadır. Son karede Ökkeş, denizkestanesi olan bölgeyi tespit edebilmek için annesini kullandığını açıkça dile getirmektedir. Bu çizimde Ökkeş, Tablo 3'ün üçüncü satırında "yaşlı ebeveyninin sağlığını/yaşamını bilerek tehlikeye atma" olarak ifade edilen olumsuz davranışı sergilemektedir (Barslan, 1995a: 84).

Resim 2: Tablo 3'ün Üçüncü Satırına Örnek Teşkil Eden Bir Karikatür Çizimi (Barslan, 1995a: 84)

Resim 3'teki çizimin ilk karesinde Ökkeş, anne ve anneannesine meze satışı yapacağı bir iş bulduğunu söylemektedir. Çizimin ikinci karesinde Ökkeş, satışını gerçekleştireceği mezeleri, anne ve anneannesinin evde ne şekilde hazırlayarak kendisine teslim edeceklerini tarif etmektedir. İlk iki karede yaşlı ebeveynler, hem Ökkeş'in iş bulmasına, hem de meze tarifinin hazırlanış bakımından kolay olduğundan oldukça memnun kalmaktadırlar. Üçüncü ve son karede ise Ökkeş'in "meze hazırlama" olarak ebeveynlerine tarif ettiği işin aslında "uyuşturucu imal etme" olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerinin, uyuşturucu imal ettikleri gerekçesiyle narkotik ekipleri tarafından yakalandığı haberini kahvehanede oyun oynadığı sırada televizyondan öğrenen Ökkeş, durum karşısında kayıtsız bir tavır ortaya koymaktadır. Gerçek uyuşturucu şebekesinin elemanı olduğu anlaşılan ve kahvehanedeki erkek çizim karakteri, uyuşturucu maddenin, polis tarafından ele geçirilmesine hayıflanırken Ökkeş karakteri, kendilerinin polise yakalanmamalarından oldukça memnun görünmektedir (Barslan, 1995a: 115). Bu çizim, tablo 3'ün beşinci satırında "Suç işlemeye azmettirilme veya işlenen suçla zorla yardım ve yataklık ettirilme" olarak ifade edilen çizimlere örnek olması bakımından betimlenmiştir.

Resim 3: Tablo 3'ün Beşinci Satırına Örnek Teşkil Eden Bir Karikatür Çizimi (Barslan, 1995a: 115)

Barslan'ın çizimlerinin geneline hâkim olduğu üzere, çizimlerin ilk karelerinde Ökkeş karakteri "Hain Evlat" yakıştırmasını haklı çıkaracak bir davranış biçimiyle yaşlı ebeveynlerine yaklaşmaktadır. Çizimlere ait ilk karelerde Ökkeş genellikle ebeveynlerine karşı sahte bir olumlu tavır ve iyilik gösterisinde bulunmaktadır. Uslanmaz birer iyimser olan anne ve annecanne karakterleri, Ökkeş'in olumlu gibi gözükten yaklaşımlarından memnun kalmakta, ebeveynlik duygularının da ağır basması nedeniyle Ökkeş'in davranışlarına yönelik olarak daima olumlu bir beklenti içinde bulunmaktadır. Çizimlerin son karesinde ise Ökkeş'in gerçek niyeti ortaya çıkmakta ve yaşlı ebeveynler, Ökkeş'in çeşitli türden olumsuz davranışlarına maruz kalmaktadırlar.

Resim 4'teki çizimin ilk karesinde Ökkeş'in annesi, gece vakti kavun-karpuz tezgâhından meyve alırken görülmektedir. Anne karakteri, tezgâhtan meyve alırken tedirgin gözükmekte ve yüzünde ise darp izleri bulunmaktadır. İkinci karede, karpuz tezgâhının sahibi uykudan uyanmakta ve Ökkeş'in annesini tezgâhtan kovmaktadır. Dolayısıyla ikinci karede, Ökkeş'in annesinin kavun çalmakta olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncü ve son karede ise çizim karelerinin senaryosu tümüyle belirginlik kazanmaktadır. Ökkeş, evde içki masası kurmuş/kurdurmuş, arkadaşı ile birlikte içki içmektedir. İçki masasına meze getirmesi için annesini darp etmek suretiyle, istemeyerek de olsa kavun çalmak üzere meyve tezgâhına gitmeye zorlamaktadır. Olanları evin penceresinden izleyen Ökkeş, kavun çalmayı gerçekleştiremeyen annesini "beceriksiz" olarak nitelendirmekte ve hor görmektedir (Barslan, 1995a: 104). Bu çizim, hem Tablo 3'ün birinci satırındaki "Darp edilme, fiziksel şiddet görme, kasten yaralamaya maruz kalma" durumuna hem de beşinci satırındaki "Suç işlemeye azmettirilme veya işlenen suçta zorla yardım ve yataklık ettirilme" durumuna örnek teşkil etmektedir.

Resim 4: Tablo 3'ün Birinci ve Beşinci Satırlarına Örnek Teşkil Eden Bir Karikatür Çizimi (Barslan, 1995a: 104).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada ebeveyne yönelik aile içi şiddet konusu ele alınmadan önce, en genel perspektifte aile içi şiddet konusu, güncel literatüre dayalı olarak aktarılmıştır. Ebeveyne yönelik aile içi şiddet unsuru, literatürde sıkça karşılan bir konu olmadığı için bu konudaki aktarım, görece daha

kısa bir biçimde ele alınmıştır. Söz konusu kavramsal çerçevenin aktarılmasından sonra, ebeveyne yöneltilen şiddet konusu, karikatürist Barslan'ın kişisel gözlem ve deneyimlerine dayalı olarak kaleme almış olduğu çizimleri kapsamında değerlendirilerek yorumlanmıştır.

1986 yılında *Limon* mizah dergisinde üç karikatür karesinden oluşan ve ebeveynine fiziksel şiddet uygulayan bir çizim olan Hain Evlat Ökkeş, okuyucudan gelen yoğun olumlu/olumsuz tepkiler sonrasında bant karikatürü hâline gelmiş ve yıllar içinde arşiv boyutuna gelen yüzlerce karikatürlük bir hacme/kapsama ulaşmıştır. Bu hâliyle Hain Evlat Ökkeş çizgi bandı, ebeveynlerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar içinde bulunan bireyleri hicveden, yapılmaması gereken şeyleri tersinden söyleyen bir anlatım biçimine dönüşmüştür.

Bu çalışmada, Tablo 3'te de görüldüğü üzere toplam 5 adet konu başlığına referans verilmekte olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın, daha ileri düzeyde ve daha ayrıntılı çözümlenmeler yer verilecek olan müstakbel çalışmalar için öncü nitelik taşıyan keşifsel bir çalışma olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bu makaleye benzer türden ilave çalışmaların yürütülmesi olası gözükmemektedir. Örneğin, Hain Evlat Ökkeş karakterinin olumsuz davranışlarını hukuki yönden ele alabilmek mümkün gibi görünmektedir. Buna karşın, yapılacak olan böyle bir çalışmanın, anayasa ve ilgili ceza/kabahat kanunlarının ilgili maddelerinin sürekli olarak tekrar tekrar referans verilmesi gibi kaçınılmaz bir durumu ortaya çıkaracağını öngörmek zor olmamaktadır. Örneğin anayasanın 17. ve 18. maddeleri ile 4320 sayılı Ailenin Korunması Dair Kanun'da şiddete maruz kalanların korunması amacıyla, şiddet uygulayan aile bireyine yönelik olarak alınabilecek tedbirlere yer verilmektedir. Dolayısıyla, hukuk alanı ile ilişkili olarak yapılabilecek bu tür bir çalışmanın, sürekli olarak belirli kanun maddelerini referans vermesinin söz konusu olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Sonuç olarak *Hain Evlat Ökkeş* çizgi dizisi, ebeveyne yöneltilen aile içi şiddet konusunu, ele alınabilecek en uç noktalara taşınması bakımından dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Uç örneklerine yer verilmekte olduğunun açıkça görülebildiği Barslan'ın çizimleri, ebeveynlere karşı sergilenen tutum ve davranışlar konusunda daha ölçülü ve dikkatli olunması gerektiğini vurgulamakta (konuyu tersinden okuyarak vurgulasa da) ve okuyucuyu bu konuda duyarlı davranmaya davet etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı, (ty). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aisopos (2017). Masallar -Bütün Ezop Masalları-. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akdemir, N., Görgülü Ü. ve Çınar, F.İ. (2008). "Yaşlı İstismarı ve İhmali", *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, ss. 67-75.
- Altınay, A.G., Arat Y. (2008). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Metis Yayınları, İstanbul.
- Armutçu, E. (Hazırlayan), Aile İçi Şiddete Son Konferans 2007 "Medya ve Aile İçi Şiddet", Doğan Egmont Yayıncılık.
- Atıla Demir, S., Fidan F., ve Nam D. (2013). "Sakarya'da Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: Görünümü, Nedenleri ve Önlenmesine Yönelik Yaklaşımlar", *Aile İçi Şiddet ve Polis* (Ed. Serdar Kenan Gül), Polis Akademisi Yayınları.
- Ayan, S. (2010). Aile ve Şiddet Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet, Ütopya Yayınevi.
- Barslan, C. (1995a). Hain Evlat Ökkeş, 3. baskı, Parantez Yayınları.
- Barslan, C. (1995b). Özen Gösteren Anneler İçin, Parantez Yayınları.
- Barslan, C. (2000). Annemin Yelkeni Olsa, Parantez Yayınları.
- İlkaracan P., Gülçür L. ve Arın C. (1995). Sıcak Yuva Masalı Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz, Metis Yayınları.
- Kalınkara, V. (2011). Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kırbaş Canikoğlu, S. (2015). "Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)", *Ankara Barosu Dergisi*, 73 (3).
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, (2015). Kırsal Yaşlılık Analizi, Salmat Basım Yayıncılık.
- Mavili, A. (2104). Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması, Elma Yayınevi.
- Memiş, Ş. ve Yarış İ. (2010). İstanbul'un 100 Karikatüristi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Özvarış, Ş.B, Demirören M., Korkut F., Özberk E., Şener S., Teker N., Tumay Ş. Üner S. (Hazırlayanlar), Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sağlık Hizmetleri, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Platon, (2017). Şölen – Dostluk, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Topçu, S. (2009). Silinmeyen İzler Çocuk, Genç ve Engellilerin İstismar ve İhmali, Phoenix Yayınevi.